

ეკატერინე ნავროზაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნანა გონჯილაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

***ნინა გაბრიელიანის „კარუსელი“ – ტექსტი და
თარგმანი***

EKATERINE NAVROZASHVILI

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

NANA GONJILASHVILI

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

NINA GABRIELIAN'S CAROUSEL – TEXT AND TRANSLATION

*The Georgian translations of five poems by Rusudan Chanturishvili of the Russian-speaking Armenian poet, Nina Gabrielian was published in the 2011 collection of translated poems *Unquenchable Colors*. The poems were taken from the collected works, *Pomegranate Seeds* published in 1992.*

*From the poems presented in the collection, we took *The Carousel* for consideration, which is a text loaded with content and poetic means of expression.*

*N. Gabrielian's title *The Carousel* is a major marker of the poetics of the verse and, on the one hand, presents the model of the world and, on the other, the poet's views on the world. N. Gabrielian's *Carousel* is a text containing a musical component, as evidenced by the musical term *Tokata* enclosed in parentheses after the title. The title's relation to the music is compositionally completed and manifested in the dedication / epigraph – "to K. S. Khachaturian". As a matter of fact, the poem was written in the 1980s under the impression of Karen Khachaturian's sonata, which is why the author tries to repeat the rhythm of its second part - *Tokata* - performed at a fast pace. In her translation, Rusudan Chanturishvili strictly follows the original's title, remark and dedication / epigraph.*

*Nina Gabrielian's *Carousel*, according to the author, is a conventional astrophic poem consisting of 21 lines irregular in syllabic arrangement; Rusudan Chanturishvili's translation is also an astrophic rhythmic verse without fixed number of syllables per line.*

One of the most pronounced organizing means of the structure of Nina Gabrielian's poem is repetition, which the poet uses to enhance the artistic effect and repeats the same word, phrase, line throughout the poem. The alliteration and assonance coefficient is also high, which, in addition to the phonetic sound, also regulates its rhythmic structure.

The anaphora represented by the verbs in the present tense serves the cause of organizing the poem's rhythm. The poet also uses the refrain.

The translation is to a certain extent accurate in repeating individual words, phrases and lines. Alliteration, groups of sounds, tautograms, and assonances are translated "conditionally according to the specific capabilities of the language." However, where it is impossible to replicate the original elements, R. Chanturishvili uses the right strategy and replaces them with

words of effective, expressive power in translation. The same is true about the anaphora and refrain.

R. Chanturishvili's translation preserves the original accelerated rhythm, intonation and mood of the lyrical hero, "although sometimes adherence to them leads to sacrificing the intellectual accuracy of the original." Modified or new lexical items, lines appear (or are omitted) in the translation, "which plays a certain role in the poem's rhythm-intonational organization and the sound."

The paper discusses examples of synonymous expansion, decrease, increase, replacement in translation and draws relevant conclusions.

2011 წელს გამოცემულ თარგმანთა კრებულში „გაუხუნარი ფერები“¹ ცნობილ თუ ნაკლებად ცნობილ უცხოელ პოეტთა ლექსების თარგმანებს შორის რუსულენოვანი სომეხი პოეტის, ნინა გაბრიელიანის,² ლექსების რუსუდან ქანტურიშვილისე-

1 ნინის რედაქტორია მხატვრული თარგმანისა და ლიტერატურული ურთიერთობების ყოფილი კოლეგიის წევრი, გერმანისტი – მარიამ ქსოვრელი-ხართიშვილი. კრებულში დაბეჭდილია წმ. რომანოზ მედოლოსის, ეზრა პაუნდის, ანდრეი ბელის, სოფი მეროს, ფრიდრიჰ ჰალმის, არტურ რემბოს, ადამ მიცკევიჩისა და სხვა მწერლების პოეტური თუ პროზაული ნიმუშები. კრებულს ახლავს წინათქმა, ასევე ავტორებისა და მთარგმნელთა ჯგუფის წევრების (ნინო ბარამიძე, მარიამ ქსოვრელი-ხართიშვილი, როენა-ანა ყენია, გიორგი წიბახაშვილი, თეიმურაზ და რუსუდან ქანტურიშვილები) მოკლე ბიოგრაფიები.

2 ნინა გაბრიელიანი რამდენიმე პროფესიას ფლობს. იგი გახლავთ მწერალი, მთარგმნელი, მკვლევარი და მხატვარი. მისი პოეტური და პროზაული ნაწარმოებები წლების განმავლობაში გამოიცემა და იბეჭდება ჟურნალებში: „ახალი სამყარო“ „ხალხთა მეგობრობა“, „არიონი“, „მშვილდოსანი“. აღმანახ „პოეზიაში“ და ა. შ. ნ. გაბრიელიანი არის სამი პოეტური («Тростникова дудка», ერევანი, 1987, «Зерно граната», მოსკოვი, 1992, «Поющее дерево», მოსკოვი, 2010) და ერთი პროზაული («Хозяин травы», მოსკოვი, 2001) კრებულის ავტორი. თარგმნის კლასიკურ და თანამედროვე პოეზიას და განსაკუთრებით – სომხურ პოეზიას. ასევე ეწევა სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობას. აქვეყნებს ნაშრომებს ლიტერატურათმცოდნეობის, კულტუროლოგიისა და ხე-

ული ქართული თარგმანებიც დაიბეჭდა¹. როგორც მთარგმნელი აღნიშნავს, მას ნინა გაბრიელიანის ლექსები წიგნიდან – „ბრონეულის მარცვალი“ (1992) – უთარგმნია (გაუხუნარი..., 2011:358). კრებული ოთხი კარედისგან შედგება და „მოდრავი კარის“ პრინციპით მკითხველს სხვადასხვა დროსივრცულ განზომილებაში ამოგზაურობს. ასე მაგალითად: პირველი კარედი „ქალაქის სიზმრები“ ბავშვობაში, საკუთარ წარსულში აბრუნებს პოეტს, მომდევნო ორ კარედში ნინა გაბრიელიანი – „ტკბილი ტვირთი“ და „ძველი ლექსები“ – სამშობლოსა და იდენტობის თემებს ეხება. თუმცა აქვე მხატვრობისა და ფოლკლორის მიმართ საკუთარ ინტერესსაც წარმოაჩენს. ბოლო კარედი კი – „თიანეთის გზაზე“, თავიდან ბოლომდე ასოციაციურ ხილვებზე აგებული ტექსტებია და მკითხველს საქართველოს მხარეში ამოგზაურობს.

ნინა გაბრიელიანის პოეზიის განხილვისას მკვლევრები ხშირად მიუთითებენ მისი პოეზიის პოლითემატურობაზე, მეტონიმურ და მეტაფორულ პლასტებზე, მრავალგვარ ეპითეტზე, სხვადასხვა სალექსო ფორმაზე, რომლებიც, საერთო ჯამში, ნინა გაბრიელიანის ექსპრესიულ პოეტურ ენასა და ილუზიურ სამყაროს ქმნიან.

თუმცა, ჩვენ საგანგებოდ გვინდა აღვნიშნოთ, რომ რუსუდან ქანტურიშვილის მიერ თარგმნილი ლექსები² – ***^{(ყელში}

ლოვნებათმცოდნეობის მიმართულებით. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ნინა გაბრიელიანი მხატვარია. იგი არის არაერთი პერსონალური თუ ერთობლივი გამოფენის მონაწილე. მისი ნახატები ინახება სომხეთის, რუსეთის, ინგლისის, კანადის, იტალიისა და აშშ-ის კერძო კოლექციებში (ინტერნეტყაყარო 1).

- 1 კრებულში, ნინა გაბრიელიანის ლექსების ქართული თარგმანების გარდა, შესულია რუსუდან ქანტურიშვილის მიერ შესრულებული სხვა თარგმანებიც.
- 2 რუსუდან ქანტურიშვილი წლების განმავლობაში მუშაობდა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეროვნულ ლიტერატურათა, ლიტერატურულ ურთიერთობათა და თარგმანის კათედრაზე. სტუდენტებს უკითხავდა თარგმანის თეორიისა და პოეტური თარგმანის კურსებს. იყო თარგმანის სპეციალობის სტუდენტთა სამეცნიერო-შემოქმედებითი წრის ხელმძღვანელი. მას თარგმნილი აქვს როგორც

მწვდებიან ხელები უცხო), კარუსელი, *** (ნაცრისფერ ოთახში – პატარა ფანჯრიდან), *** (ნ. სმოლიაკოვს), *** (შუბლზე მომადებს დაღლილობა გათოშილ ხელებს) – მოკლებულია ყოველგვარ „ფერადოვნებას“. მათში, ძირითადად, დომინირებს ორი ფერი – შავი და თეთრი. სწორედ ამ ორი კონტრასტული ფერის ფონზე პოეტი გვიხატავს ქაოსური, დანაწევრებული სამყაროს მკვიდრთა ყოფას.

ზემოაღნიშნული ლექსებიდან განსახილველად ავიღეთ კარუსელი და შევეცადეთ, გაგვეანალიზებინა ორიგინალისა და თარგმანის სტრუქტურულ-მოცულობითი და შინაარსობრივ-აზრობრივი პლასტები; გვეჩვენებინა, თუ როგორ შეძლო რ. ქანტურიშვილმა თარგმანში დედნისეული ფორმისა და შინაარსის გადმოტანა და დაცვა.

ნინა გაბრიელიანის კარუსელი შინაარსობრივად და ემოციური თვალსაზრისით მძიმე ტექსტია, მხატვრულ განსახოვნებათა კვალობაზე – ძალიან დატვირთული. მკაცრი და მიუღებელი სინამდვილე ლირიკულ გმირს მომავლის იმედს უხშობს. რეალური ყოფის, ცხოვრების ორომტრიალის სიმბოლო კი წრეზე მბრუნავი კარუსელი და მისი დათრგუნვილი თანამგზარეობა. ლექსში ერთმანეთს ენაცვლება სასოწარკვეთილ ადამიანთა „ხმები“. მიზნის მისაღწევად „დაშვებული“ თავგანწირული სრბოლა ყოველგვარი საშუალებისა და მეთოდის გამოყენებით აერთიანებს ყველასა და ყველაფერს – დიდსა და პატარას, სულიერსა და უსულოს. მწარე რეალობის წინაშე დარჩენილი პოეტისთვის ერთადერთი ხსნა კარუსელის გაჩერება, „განუსჯელი“ სრბოლისგან თავდაღწევა და გამიჯვნაა.

ლექსისა და თარგმანის განხილვას სათაურით დავიწყებთ. სათაური ერთ-ერთი არსებითი და მნიშვნელოვანი კომპოზიციური ელემენტია. იგი თავისებურ გასაღებადაც გვევლინება ტექტის ლაბირინთების გარკვევა-გააზრებაში (ინტერნეტწყა-

პოეტური – ა. პუშკინის, მ. ლერმონტოვის, ა. ბლოკის, მ. ცვეტაევის, კ. ბალმონტის, ა. მიცკევიჩის, ი. სლოვაკის, ტ. შევჩენკოს, ლესია უკრაინკას, ლ. არონზონის – ისე პროზაული, სამეცნიერო და სამეცნიერო-პოპულარული ტექსტები.

რო 2). ნ. გაბრიელიანის სათაური კარუსელი ლექსის პოეტიკის ძირითადი მარკერია. ეს სიტყვა სამჯერ მეორდება ტექსტში და პოეტის წარმოსახვაში მიკრო (რეალური ყოფის) და მაკრო (ზოგადად, ქვეყნიერების) სამყაროთა მოდელს განასახოვნებს¹. ნ. გაბრიელიანის კარუსელი რომ მუსიკალური კომპონენტის შემცველია, ამას სათაურის შემდეგ ფრჩხილებში ჩასმული მუსიკალური ტერმინი ტოკატაც მოწმობს. ტოკატა, სალექსიკონო და ენციკლოპედიური განმარტებების მიხედვით, იტალიური სიტყვაა და აღნიშნავს ჩქარი რიტმული ტემპის ვირტუოზულ პიესას ფორტეპიანოს ან ორგანისათვის (ინტერნეტწყარო 3). „მას ახასიათებს ძალიან სწრაფი, მოტორული ტემპი, მკვეთრი, უცვლელი რიტმული ფიგურებით მოძრაობა“ (ინტერნეტრესურსი 4). სათაურის მუსიკასთან მიმართებას კი კომპოზიციურად კრავს და ასრულებს მიძღვნა/ეპიგრაფი – კ.ს ხაჩატურიანს. კარენ ხაჩატურიანი (1920-2011), თავად კომპოზიტორი და პედაგოგი, ცნობილი საბჭოთა კომპოზიტორის, არამ ხაჩატურიანის, ძმა იყო. ნინა გაბრიელიანი პირად მიმოწერაში იგონებს, რომ ლექსი 80-იან წლებში სწორედ კარენ ხაჩატურიანის სონატის, ვიოლონჩელოსა და ფორტეპიანოსათვის, შთაბეჭდილებით დაწერა და სწრაფი ტემპით შესრულებული სონატის მეორე ნაწილის – ტოკატის – რიტმიკის გამეორება სცადა კიდევ ლექსში. რუსუდან ქანტურიძევილი თავის თარგმანში ზუსტად იცავს ავტორისეულ სათაურს, რემარკასა და მიძღვნა/ეპიგრაფს.

Карусель	კარუსელი
(Токката) К.С. Хачатуряну	(ტოკატა) კ.ს ხაჩატურიანს

1 „კარუსელის“ სათაურით მსოფლიო ლიტერატურა იცნობს არაერთ მცირე თუ დიდი ზომის პოეტურსა თუ პროზაულ ტექსტს. მაგალითისთვის დავასახელებთ: სამუელ მარშაკის საბავშვო ლექსს „კარუსელს“, ამავე სახელწოდების შემცველ არტურ შნიცლერის პიესას, იუზა ალექსოვსკის რომანს, მიხაილ ზოშჩენკოს მოთხრობას, რაინერ მარია რილკესა და, მათ შორის, ქართველი პოეტის, ვახტანგ ჯავახაძის ლექსს. მხატვრულ ტექტებში კარუსელს სხვადასხვა სიმბოლურ-ალეგორიული დატვირთა აქვს.

ლექსის ფორმა და შინაარსობრივ-აზრობრივი პლასტები ორიგინალსა და თარგმანში: სამეცნიერო ლიტერატურაში მითითებულია, რომ პოეტური თარგმანის უმთავრესი და ძირითადი თავისებურება... მისი პირობითი თავისუფალი ხასიათია: ლექსის მკაცრი კომპოზიცია და პირობითი ხასიათი პირდაპირი შესატყვისების პოვნის საშუალებას არ იძლევა... სხვაობას ქმნის არა მარტო ლექსთწყობის ენობრივი საფუძველი, არამედ ლექსთწყობის სისტემაც. ამდენად, პოეტურ თარგმანში დედნის საზომის გამეორება სავალდებულო არ არის, არამედ საკუთარ ლექსწყობაში საჭიროა ისეთი საზომის გამოძებნა, რომელიც შეესაბამება დედნის აზრის გამოხატვის საშუალებებს (გაჩეჩილაძე, 2014:348). სხვა მოსაზრების მიხედვით, „პოეტურ თარგმანში ფუნქციურ კომპენსაციას ემორჩილება სტილის აბსტრაქტიზებული ნიშნები: სისადავე თუ მაღალფარდოვანება, ენობრივი სიმშრალე თუ სიუხვე, მნიგნობრული თუ სასაუბრო მეტყველება, განწყობილება, რიტმი და ინტონაცია. ემოცია თუ განსჯა, დამოკიდებულება ენის ცალკეულ შრეებთან, ამა თუ იმ ავტორის პოეტიკაში მკაფიოდ გამოკვეთილი ხერხები, ცალკეული პოეტური სახეები და სხვა“ (ფანჯიკიძე,1988:31).

ნინა გაბრიელიანის კარუსელი, ავტორისავე განმარტებით, კონვენსიური, ასტროფული, შერეულრიტმიანი ლექსია და არათანაბარმარცვლიანი 21 სტრიქონისგან შედგება; რუსუდან ქანტურიშვილმა ასევე 21-არათანაბარმარცვლიანი (ძირითადად დომინირებს 12-მარცვლიანი ან - 5-5 და 6- 6-მარცვლიანი ტაეპები) ასტროფული, შერეულრიტმიანი ლექსით თარგმნა.

თვალსაჩინოებისთვის წარმოვადგენთ ნ. გაბრიელიანის ლექსის ორიგინალისა და თარგმანის ტექსტობრივი შეჯერების სურათს:

ორიგინალი	რ. ქანტურიშვილის თარგმანი
Мчимся по кругу, по кругу, по кругу, по кругу, по кругу,	მივქრით და ვტრიალებთ, ვტრიალებთ, ვტრიალებთ ვბრუნავთ და ვბრუნავთ.

Кто нас связал круговой роковой порукой?	ვინ გადაგვაჭაჭვა და ვინ მოგვისაჯა ერთ წრეზე ბრუნვა?
Судьбы людские в затылок друг другу хрипят.	გვესმის ერთმანეთის დაღლილი ქოშინი, წყევლა და კრულვა.
Не оглянуться, не оглянуться, не оглянуться назад!	მოდიან, იარე, ნულარ იხედები ვინ მოდის უკან!
В круговороте едином несутся и люди и кони,	ერთ ჩარხში ვტრიალებთ, დოღში ვართ ჩაბმული კაცი თუ ცხენი,
Реки и звёзды, радость и горе, Суша и море,	მდინარე ვარსკვლავი, ბედი, უბედობა... და რბიან დღენი.
Мчимся по кругу, по кругу, в одной сумасшедшей погоне,	რა ზედახორაა, როგორი სრბოლაა, როგორი სრბოლაა...
Давим друг друга, давим друг друга, Давим друг друга – по кругу, по кругу...	
Все оправдает, все оправдает, все оправдает цель!	ყველაფერს ამართლებს, ამართლებს მიზანი, თუკი გაუძელი.
Мчится на месте безумная карусель.	ისევ მოგვაქროლებს ეს გადარეული, გიჟი კარუსელი.
Мчимся по кругу, по кругу, по кругу, по кругу, по кругу,	მივქრით და ვტრიალებთ, ვტრიალებთ, ვტრიალებთ, ვბრუნავთ და ვბრუნავთ.
Кто нас обрек на восторг этой скачки, на эту животную муку?	ეს ვინ მოგვისაჯა, გიჟური დოღისთვის ასე რომ ვბრუნავთ?
Мчатся Злодейство и Гений, любовь и разлука,	მიქრის ბოროტება, მიქრის სიყვარული, მიქრის განშორება.

Мчатся по кругу, по кругу, по кругу.	თავს რეტი დამესხა, ტრიალებს, ტრიალებს სამყარო მთელი.
Я не могу, я вот-вот упаду, дайте хоть кто-нибудь руку!	ადარ შემიძლია, მიშველეთ, ვვარდები, არ მინდა ტრიალი. ვინ ხართ ღვთისნიერი, იქნებ შემაშველოთ როგორმე ხელი!
Горло, забитое хрипом, ладони – в крови.	ყელი ჩამეხლიჩა, დამისკდა ხელები, სისხლად დავიცალე.
Останови карусель, карусельщик, останови!	ვინცა ხარ უფროსი, ჩქარა გააჩერე შენი კარუსელი!
Друг за другом гонятся лица.	მიქრიან, მიქრიან, ერთმანეთს მისდევენ,
Нельзя повернуть вспять.	ვერც კი მობრუნდები.
Останови, не хочу на твоей карусели крутиться,	არ მინდა დოლი და ვიღაცის დანევა, სრბოლა განუსჯელი.
Не хочу никого догонять!	ჩქარა გააჩერე, გესმის, ადარ მინდა შენი კარუსელი!

ნინა გაბრიელიანის ლექსის სტრუქტურის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მკვეთრად გამოხატული მაორგანიზებელი საშუალება გამეორებაა, რომელსაც პოეტი მხატვრული ეფექტის გასაძლიერებლად იყენებს. ამდენად, გამეორებას ლექსში სტილისტიკური ფუნქცია აქვს. ლექსში მეორდება ერთი და იგივე სიტყვა, ფრაზა, სტრიქონი: „Мчимся по кругу, по кругу, по кругу,/ по кругу, по кругу“, „Не оглянуться, не оглянуться, не оглянуться назад!“, „Давим друг друга, давим друг друга,/ Давим друг друга – по кругу, по кругу“ (Габриэлян, 1992:11)¹.

1 ნინა გაბრიელიანის ლექსის დამონმებისას ვიყენებთ წიგნის ზემოაღნიშნულ გამოცემას.

ლექსში ასევე მაღალია ალიტერაციისა და ასონანსის კოეფიციენტიც: გვხვდება ცალკეული თანხმოვანი ბგერების – К (Кто нас обрек на восторг этой скачки,/ на эту животную муку), Д (Судьбы людские в затылок друг другу хрипят), С (Останови карусель, карусельщик, останови!), М (Мчится на месте безумная карусель), Р (Кто нас связал круговой роковой порукой), Т (Кто нас обрек на восторг этой скачки, /на эту животную муку?), ერთ სტრიქონში ბგერათა ჯგუფების („Судьбы людские в затылок друг другу хрипят“ – [с,с, д, д. к,к, т,т, р,р], „Останови, не хочу на твоей карусели крутиться“ [с,с, т,т, к,к, р,р], ტავტოგრამისა (Давим друг друга, давим друг друга) და ხმოვნების („Кто нас связал круговой роковую порукой?“; „Реки и звёзды, радость и горе./Суша и море“, „Я не могу, я вот-вот упаду,/ дайте хоть кто-нибудь руку!“...) – ორგანიზებული და თანმიმდევრული გამეორება, რაც ფონეტიკურ ხმოვანებასთან ერთად ლექსის რიტმულ სტრუქტურასაც აწესრიგებს.

ლექსში რიტმიკის ორგანიზებას ემსახურება ანაფორაც. იგი აწმყო დროის ზმნებითაა წარმოდგენილი, უსულო და სულიერ პირებსა და სხვადასხვა რიცხვის ფორმას მიემართება – „Мчится на месте безумная карусель./Мчимся по кругу, по кругу, по кругу,/по кругу, по кругу...“ „Мчатся Злодейство и Гений, любовь и разлука,/ Мчатся по кругу, кругу, по кругу...“. ნ. გაბრიელიანის ემოციურად დატვირთული ანაფორა ლექსის სტრიქონებს შთამბეჭდავსა და დასამახსოვრებელს ხდის, ექსპრესიულობას, დინამიკურობას ანიჭებს სათქმელს და, ამასთანავე, ესთეტიკურ ზემოქმედებას ახდენს მკითხველზე.

ბ. გაბრიელიანი იყენებს რეფრენს, რომელიც ლექსში ძირითადი ფრაზებითაა მოცემული: 1. „Мчимся по кругу, по кругу, по кругу,/по кругу, по кругу...“2. „Давим друг друга, давим друг друга,/ Давим друг друга – по кругу, по кругу...“

ლექსის პირველი სტროფის რეფრენი თუ მისი მიმსგავსებული ეკვივალენტი მე-7, მე-10, მე-11, მე-13 და მე-14 სტრიქონებში, ხოლო მეორე მხოლოდ ერთხელ და ისიც მე-8 სტროფში

გვხვდება. პოეტი რეფრენის საშუალებით გამოკვეთს ლექსის ძირითად თემასა და იდეას.

ლექსში გვხვდება რიტორიკული შეკითხვები (Кто нас связал круговой роковой порукой?; Кто нас обрек на восторг этой скачки, на эту животную муку?), პოეტურ გამეორებებზე დაფუძნებული ძახილისა და ბრძანებითი წინადადებებით წარმოდგენილი სტრიქონები (Не оглянуться, не оглянуться, не оглянуться назад! Все оправдает, все оправдает, все оправдает цель! Я не могу, я вот-вот упаду, дайте хоть кто-нибудь руку! Не хочу никого догонять! Останови карусель, карусельщик, останови!), რომლებიც მკითხველს მიემართება, ამძაფრებს მის ყურადღებასა და თანაშემოქმედებისკენ წარმართავს.

თარგმანში მეტ-ნაკლები სიზუსტით გადმოდის ცალკეული სიტყვების, ფრაზებისა და სტრიქონების გამეორება. ალიტერაციის, ბგერათა ჯგუფების, ტავტოგრამისა და ასონანსის გადმოტანა თარგმანში ხორციელდება პირობითად იმ კონკრეტული შესაძლებლობების მიხედვით, რომელთაც ენა იძლევა (გაჩეჩილაძე, 2014:392), მაგ.: „Кто нас обрек на восторг этой скачки, / на эту животную муку“ შდრ.: „ვინ გადაგვაჯაჭვა და ვინ მოგვისაჯა ერთ წრეზე ბრუნვა?“; „Судьбы людские в затылок друг другу хрипят“ შდრ.: „გვესმის ერთმანეთის დაღლილი ქოშინი, წყევლა და კრულვა“; „Мчится на месте безумная карусель“ შდრ.: „ისევ მოგვაქროლებს ეს გადარეული, გიჟი კარუსელი“. როგორც მაგალითები გვიჩვენებს, თარგმანში ალიტერაცია K-ს ნაცვლად ჯ-ზე, D-ს ნაცვლად ლ-ზე, M-ს ნაცვლად რ – ბგერაზე მოდის. იქ, სადაც დედნისეული ალიტერაციის პირობითი გამეორება შეუძლებელია, რ. ჟანტურიშვილი მიმართავს სწორ სტრატეგიას და თარგმანში შემოაქვს ეფექტური გამომსახველობითი ძალის მქონე სიტყვები. იგივე შეიძლება ითქვას ანაფორისა და რეფრენის გადმოტანის შემთხვევებშიც.

თარგმანმცოდნე დალი ფანჯიკიძე პოეტურ თარგმანზე საუბრისას აღნიშნავს, რომ თარგმანში შესაძლებელია შენარჩუნდეს დედნისეული რიტმი და ინტონაცია, მაგრამ ამ ამოცა-

ნას შეენიროს აზრობრივი სიზუსტე, ლექსში გაჩნდეს არარსებული დეტალები, რომლებმაც შემავსებელი როლი ითამაშოს თარგმანის რიტმულ და ინტონაციურ ხმოვანებაში (ფანჯიკიძე, 1988:33).

რ. ჭანტურიშვილის თარგმანის განხილვისას თვალში საცემია ეს ტენდენცია. მართალია, მის თარგმანში დაცულია ორიგინალის აჩქარებული რიტმი და ინტონაცია, მაგრამ მათ შესანარჩუნებლად თარგმანში გაჩნდა ახალი ლექსიკური ერთეულები, სინონიმური გავრცობის, ლექსიკური ერთეულების მატებისა და კლების მაგალითები. ნათქვამის საილუსტრაციოდ განვიხილავთ რამდენიმე მაგალითს.:

მატება. სინონიმური გავრცობა: ნინა გაბრიელიანი ლექსის პირველივე სტრიქონში ცდილობს, მკითხველში გამოიწვიოს მძაფრი ემოცია, განცდა. რუსულში „Мчимся по кругу“ მყარი შესიტყვებაა, სადაც წრე ჩაკეტილ სიმბოლოს და, შესაბამისად, „წრეზე სიარული/სირბილი“ უიმედო, უაზრო, უპერსპექტივო მოქმედებას აღნიშნავს. ეს ლექსიკური ერთეული – круг – ტაეპში ხუთჯერ მეორდება, ექოს ეფექტს ქმნის და ორმაგი დატვირთვა აქვს – ლირიკული გმირის განწყობის გამძაფრება და მისი და სივრცული გარემოს თანხმიერობა: „Мчимся по кругу, по кругу, по кругу, по кругу, /Кто нас связал круговой роковой порукой?“, რუსუდან ჭანტურიშვილი თარგმანში ტოვებს „მთავარ ბირთვს“ (ა.პოპოვიჩი), ზმნა-შემასმენლის თავკიდურიან ფორმას და ზუსტი ეკვივალენტით გადმოაქვს იგი: – „Мчимся – მივქრით“, ხოლო არსებით სახელს „круг/წრეს“ (ტაეპში ადგილის გარემოებას) სინონიმური მნიშვნელობის ზმნეებით ანაცვლებს: „მივქრით და ვტრიალებთ, ვტრიალებთ, ვტრიალებთ, /ვბრუნავთ და ვბრუნავთ“. სინონიმური ერთეულობის მოხმობით მთარგმნელი, თავის მხრივ, გამოკვეთს ავტორის სათქმელს, აზრს უფრო მკაფიოსა და კონკრეტულს ხდის.

განსხვავებული ნიუანსი შემოაქვს რუსუდან ჭანტურიშვილს ლექსის მესამე ტაეპის თარგმანში: „Судьбы людские в затылок друг другу хрипят“ შდრ.: „გვესმის ერთმანეთის დაღ-

ლილი ქოშინი, /წყევლა და კრულვა“. თარგმანში მოჭადოებულ წრეში მყოფ ადამიანთა უსასო ყოფის/მდგომარეობის ეფექტი შექმნილია არა ზუსტი შესატყვისებით, არამედ განსხვავებული ლექსიკური ერთეულების მოხმობით. თარგმანში გაჩნდა დედანში არარსებული პირველი პირის მრავლობითი რიცხვის აღმნიშვნელი ზმნა-შემასმენელი – „გვესმის“, ეპითეტი „დაღლილი“, სინონიმური წყვილი – წყევლა და კრულვა; ხოლო დედნისეული „хрипая“ – „ხრიალებენ/ხროტინებენ“ (ელ.ლექსიკონი, 6) ტრანსფორმირდა – „ქოშინად“.

სინონიმური გავრცობის მაგალითებია თარგმანის მეათე და მეთერთმეტე სტროფებიც: 10. „Мчится на месте безумная карусель“ შდრ.: „ისევ მოგვაქროლებს ეს გადარეული, /გიჟი კარუსელი“. 11. „Друг за другом гонятся лица“ შდრ.: „მიქრიან, მიქრიან, ერთმანეთს მისდევენ“. მაგალითები გვიჩვენებს, რომ ნინა გაბრიელიანის მსგავსად, მთარგმნელსაც იტაცებს ალიტერაციისა და ასონანსის ეფექტი.

მე-10 სტრიქონის ზმნა „Мчится“ – „უსრ. ქროლა, ქენება“ (ელ.ლექსიკონი, 6) თარგმანში ზმნის პირიანი ფორმითაა გადმოცემული: „მოგვაქროლებს“. რუსუდან ქანტურიშვილს შემოაქვს ჩვენებითი ნაცვალსახელი – ეს, რომელიც შესიტყვებას მიემართება და აკონკრეტებს მას. სათარგმნი ერთეულის „карусель“ შეფასებითი კონოტაცია, ეპითეტი „безумная“/“1. გიჟი, გადარეული, შეშლილი, 2. უგნური“ (ელ.ლექსიკონი, 6), რ. ქანტურიშვილთან ორ სინონიმურ ლექსიკურ ერთეულშია რეალიზებული: გადარეული/გიჟი. ექსპრესიული ეპითეტები, თავის მხრივ, უფრო მეტ ეკვივალენტობას სძენენ, ამძაფრებენ შესიტყვების შინაარსს და ტაეპში რიტმული და ლოგიკური ორგანიზებაც შეაქვთ.

ტაეპის გავრცობა: თარგმანში გვხვდება სალექსო სტრიქონის გავრცობის მაგალითიც. ორიგინალისა და თარგმანის ტაეპები განსხვავდება ერთმანეთისაგან როგორც ლექსიკური ერთეულების რაოდენობით, ისე – შინაარსობრივადაც: 15. „Я не могу, я вот-вот упаду, / дайте хоть кто-нибудь руку!“ (ალარ

შემიძლია, საცაა დავვარდები, იქნებ, ვინმემ გამომიწოდოთ ხელი, – პნკარედი ჩვენია) შდრ.: „აღარ შემიძლია, მიშველეთ, ვვარდები, არ მინდა ტრიალი. /ვინ ხართ ღვთისნიერი, იქნებ შემაშველოთ როგორმე ხელი!“ რ. ქანტურიშვილს თარგმანში შემოაქვს ორიგინალში არარსებული თხოვნის, სურვილის (უკუთქმითი ფორმა), კითხვის გამომხატველი ზმნები: მიშველეთ, არ მინდა ტრიალი, ვინ ხართ ღვთისნიერი და აზრობრივი და ემოციური დატვირთვის მუხტი კვლავაც ზმნა-შემასმენლებზე გადმოაქვს; მთარგმნელი ასოციაციურად იმეორებს წინა სტროფებში არაერთგზის გამოყენებულ ლექსემას „ტრიალს“. ასევე ცვლის მიმართვის ობიექტს: ორიგინალის „кто-нибудь“-ს – „ღვთისნიერად“. როგორც ვხედავთ, ნ. გაბრიელიანთან დაკონკრეტებული არ არის მხსნელის სახე-სიმბოლო, რადგან პოეტს ამ სამყაროში სათნო, კეთილი ადამიანის არსებობაც კი უკვე შეუძლებლად მიაჩნია. თარგმანის მიხედვით კი, მხოლოდ ღვთისნიერ ადამიანს შეუძლია ლირიკული გმირის ამ სიტუაციიდან დახსნა და გადარჩენა.

კლება/შენაცვლება: საინტერესოა, თუ როგორ ხდება თარგმანში ნინა გაბრიელიანის ლექსის მე-7 და მე-8 ტაეპების ფორმალურ-სტრუქტურული ტრანსფორმაცია: 7. „Мчимся по кругу, по кругу, в одной сумасшедшей погоне,“ 8. Давим друг друга, давим друг друга, /Давим друг друга – по кругу, по кругу...“ შდრ.: „რა ზედახორაა, როგორი სრბოლაა, როგორი სრბოლაა...“ როგორც ვხედავთ, დედნისეული ორი სტრიქონი თარგმანში ერთი ლაკონიური სტრიქონით გადმოიცა. მთარგმნელმა, ტაეპების გაერთიანების გარდა, ვფიქრობთ, შეცვალა მათი თანამიმდევრობა და აქცენტები. რუსულ-ქართული ლექსიკონის მიხედვით, „Давить“ – სხვადასხვა ობიექტთან მიმართებით განსხვავებულ შინაარსობრივ დატვირთვას იძლევა: მაგ.: „Давить – 1. На кого-что да́но́ла (ანვება), დაჭერა (აჭერს). 2. Кого-что [და]ჭყლეტა (ჭყლეტს), დასრესა. 3. Что [გამო]წურვა (წურავს), [და]წნება: 4. Кого-(что) დახრჩობა, წახრჩობა; გაგუდვა“ (ელ.ლექსიკონი, 6). მთარგმნელის მიერ გამოყენებული შედგენილი შემასმენლის

– ზედახორაა – სახელადი ნაწილი – ზედახორა – „ერთმანეთზე უწესრიგოდ დაყრილ, დახორავებულ საგნების დიდ გროვას“ აღნიშნავს. კონტექსტიდან გამომდინარე, შესაძლებელია, დედნისეული ერთეულის „Давим“ (რომელიც ანმყო დროის გაგებასთან ერთად მრავლობითი რიცხვის პირველ პირს მიემართება) შინაარსობრივ ეკვივალენტად ზედახორას გააზრება. მთარგმნელი ამ შემთხვევაშიც მიმართავს პოეტურ გამეორებას და კითხვითი სიტყვების – რა, როგორ – გამოყენებით (მიუხედავად იმისა, რომ შესაბამის სასვენ ნიშნებს არ ხმარობს და ორიგინალის მსგავსად, მერვე სტრიქონის ბოლოს მხოლოდ სამწერტილით შემოიფარგლება), გამოხატავს განცვიფრებას, გაკვირვებას, ამასთანავე, ტაეპი აშკარად შეიცავს შეკითხვის კონოტაციასაც.

ნ. გაბრიელიანის ლექსის მე-13 ტაეპი წარმოადგენს ალუზიას ალექსანდრ პუშკინის პიესიდან „მოცარტი და სალიერი“. ა. პუშკინის ამ ნაწარმოებში არაერთი თემა იშლება: შური, ხელოვნება და ხელოსნობა, შრომისმოყვარეობა, მაგრამ ძირითადი მაინც რაციონალიზმისა და შემოქმედებითობის კონფლიქტია. „გენია და ბოროტება ერთმანეთთან შეუთავსებელია“, – აქმევიწინებს პოეტი სასიკვდილოდ განწირულ მოცარტს. ა. პუშკინის ეს ფრაზა ნ. გაბრიელიანთან საპირისპირო დატვირთვას იძენს, მასთან ნაშლილია შეუთავსებლობის ზღვარი. ადამიანთა მსგავსად, ერთ წრეში ტრიალებს და მიქრის – ბოროტება და გენია, სიყვარული და განშორება: „„Мчатся Злодейство и Гений, Любось и разлука““. რ. ჭანტურიშვილის თარგმანში დაკარგულია ა. პუშკინისეული ალუზია, ასევე დარღვეულია ტაეპის პოეტური სინტაქსი, მაგრამ, მეორე მხრივ, დედნის დინამიკური ელფერი კომპენსირებული და გაძლიერებულია მთარგმნელის მიერ გამეორებული და აქცენტირებული ზმნებით. შდრ.: „მიქრის ბოროტება, მიქრის სიყვარული, /მიქრის განშორება“.

მეოთხე ტაეპში კი პირიქით, რიტორიკული შეძახილი – „Не оглянуться, не оглянуться, не оглянуться назад!“, – რომელიც ერთი ზმნა-შემასმენლის გამოყენებით გამეორებას

ქმნის, თარგმანში სემანტიკურ დონეზე ოთხი განსხვავებული შინაარსის ერთეულით გადმოიცემა. შდრ.: „მოდიან, იარე, ნულარ იხედები/ვინ მოდის უკან!“. მსგავსი სიტუაციაა მე-6 სტროფის თარგმანშიც: „Реки и звёзды, радость и горе, /Суша и море“ შდრ.: „მდინარე ვარსკვლავი, ბედი, უბედობა.../და რბიან დღენი“. რ. ჭანტურიშვილს თარგმანში შეცვლილია არსებითი სახელების რიცხვი, უგულვებლყოფილია დედნისეული „და“ შემაერთებელი კავშირი, ორიგინალის ანტონიმები „радость и горе“ თარგმნილია ასევე ანტონიმური წყვილით „ბედი, უბედობით“, რაც კონტექსტიდან გამომდინარე, ქართულში ბუნებრივად ჟღერს და სწორ შესატყვისად შეიძლება მივიჩნიოთ. მეორე მხრივ, თარგმანში დაიკარგა მეორე ანტონიმური წყვილი „Суша и море“ – „ხმელეთი და ზღვა, ამავე ტაეპის ბოლოს კი გაჩნდა ტროპის სახე – გაპიროვნება და ნარიანი არსებითი სახელი – „დღენი“, რომლის გამოყენებაც ტაეპში პარალელური/მოსაზღვრე რითმის დაცვასა და რიტმულ-ინტონაციურ ორგანიზებას ემსახურება.

მე-17 ტაეპში ხმაჩახლეჩილი და ხელებდასისხლიანებული ლირიკული გმირი სახელდებით მიმართავს მეკარუსელეს/Карусельщик, ადამიანს, რომელსაც ხელენიფება ამ დაუსრულებელი სრბოლის შეჩერება, ორომტრიალში ჩართული ადამიანების ტანჯვის დასრულება. თუ მე-17 ტაეპი ინტონაციურად მრავალფეროვანია და ერთდროულად ითავსებს სხვადასხვა კონოტაციას – ბრძანებას, ვედრებას, თხოვნას – „Останови карусель, карусельщик, останови!“ (გააჩერე, მეკარუსელე, კარუსელი, გააჩერე! – პნკარედი ჩვენია), მე-20 ტაეპში სახელდებით აღარ ჩანს მიმართვის ობიექტი – მეკარუსელე, თუმცა პოეტის ხმაში უფრო მეტი კატეგორიულობა გამოსჭვივის, „Останови, не хочу на твоей карусели крутиться“ (გააჩერე, არ/აღარ მინდა შენს კარუსელზე ტრიალი – პნკარედი ჩვენია). მიმართვას „Останови“ აძლიერებს არ უარყოფითი ნაწილაკით გაფორმებული სურვილის გამომხატველი ზმნა/შემასმენელი „Не хочу/აღარ მინდა“, რომელიც სურვილთან ერთად პოეტის გადაწყ-

ვეტილებასაც გამოხატავს. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ალიტერაციასა და გამეორებას განსაკუთრებული ადგილი უკავია ლექსში და ამ განსახილველ სტროფებშიც მაღალია მათი გამოყენების კოეფიციენტი. მე-17 ტაეპის თავსა და ბოლოში მეორდება ზმნა/შემასმენელი „Останови“, გვხვდება ერთი ფუძიდან ნაწარმოები და სემანტიკურად იდენტური სიტყვები „карусель, карусельщик“. მართალია, თარგმანში ვერ გათამაშდა დედნიესული მიმართება „карусель – карусельщик“ და ამ უკანასკნელს ფრაზაში გაშლილი „უფროსი“ ჩაენაცვლა („ვინცა ხარ უფროსი“), ასევე ზმნას-შემასმენელს ვითარების გარემოება ჩქაჩა და კარუსელს კუთვნილებითი ნაცვალსახელი შენი დამატა, მაგრამ ეს დამატებები ემორჩილება ავტორის ჩანაფიქრის გადმოცემას და არ ცვლის ტაეპის კონტექსტს. იგივე შეიძლება ითქვას მე-20 ტაეპის თარგმანის შესახებაც.

ვფიქრობთ, ორიგინალისა და თარგმანის შეპირისპირების შედეგად წარმოდგენილი მაგალითები საკმარისი მასალაა მთარგმნელის პრინციპების განსასაზღვრად.

თარგმანის თეორეტიკოსი და პრაქტიკოსი, ქეთევან ბურჯანაძე, ა. პუშკინის ერთ-ერთი ლექსის საკუთარი თარგმანის კომენტარში წერდა: „თარგმანის პროცესში ხშირად იკარგება რაღაც და ეს დანაკრგი ფატალური გარდაუვალობაა, მაგრამ იგი არ უნდა არღვევდეს ლექსის საერთო ტონსა და განწყობას, მისი გმირის ლირიკულ პორტრეტს...“

ლირიკული ლექსის თარგმანის დროს მთავარია, გადმოიცეს ლირიკული გმირის განწყობა და დამოკიდებულება ლექსში გამოთქმული აზრისა და მოვლენებისადმი“ (პუშკინი, 1999:35).

შეიძლება ითქვას, რომ რუსუდან ქანტურიშვილი ძირითადად მიჰყვება თავისი მასწავლებლის მთარგმნელობით პრინციპებს¹. ხშირად მთარგმნელი საკუთარი პოეტური სახეებით გადმოგვცემს ნინა გაბრიელიანის ლექსის იდეასა და შინაარსს, იყენებს მთარგმნელობითი ტრანსფორმაციის სხვადას-

1 ქალბატონი ქეთევან ბურჯანაძე რუსუდან ქანტურიშვილის ლექტორი და მასწავლებელი იყო.

ხვა ხერხს: კლება-მატებას, ჩანაცვლებას... თუმცა არ ღალატობს თარგმანის ყველაზე მთავარ და ძირითად მოთხოვნებს, თარგმანში ლექსის საერთო ტონის, რიტმის, ინტონაციისა და, რაც მთავარია, ლირიკული გმირის განწყობისა და ემოციის გადმოცემას.

P.S. დასასრულ, ნ. გაბრიელიანის „კარუსელთან“ დაკავშირებით, ჩვენი მხრივ, შევნიშნავთ – თბილისში მოღვაწე (ან გარდაცვლილ) ცნობილ მხატვარს, გაიანე ხაჩატურიანს, შექმნილი აქვს ტილო, სახელწოდებით – „კარუსელი – ტიული, მუშტაიდი“, რომელსაც ზედმიწევნით შეესატყვისება ნ. გაბრიელიანის ამავე სახელწოდების ლექსი. საგულისხმოა, რომ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პოეტმა ეს ლექსი კარენ ხაჩატურიანის სონატის შთაბეჭდილებით დაწერა. ნ. გაბრიელიანს, ალბათ, არ ჰქონდა ნანახი გაიანე ხაჩატურიანის „კარუსელი“ (იგი გარკვეულ დრომდე კერძო კოლექციაში ინახებოდა, შემდგომ კი, როგორც ჩვენთვის ცნობილია, დატოვა საქართველოს ფარგლები), სხვა შემთხვევაში, დარწმუნებულნი ვართ, ლექსის შექმნის შთაგონებასთან დაკავშირებით მასზეც იმასვე იტყოდა (თანაც, ნ. გაბრიელიანი მხატვარიცაა და მასაც საქართველოსთან შეხება ჰქონია).

ტილო „კარუსელი...“ ცხოვრებისეული ორომტრიალის, წრებრუნვისა და დაუსრულებელი სწრაფვის ერთ მომენტს აფიქსირებს; კარუსელის ცხენებზე ამხედრებულ ადამიანებს კი ნიღბები უკეთიათ, კარნავალის შთაბეჭდილებას რომ ახდენს; ანგელოზები, მუზა, შანდლები, პიერო და სხვ. მხატვრულ სამყაროს ქმნის, ცხოვრებისეულ კარუსელს რომ ახლავს. იქვე, წინა პლანზე, სავარძელში მჯდარი მხატვარია წარმოდგენილი, რომელიც შორიდან თვალს ადევნებს ამ დაუცხრომელ სრბოლას. ამდენად, თუ კარენ ხაჩატურიანის სონატამ მუსიკალობის მხრივ გავლენა იქონია ნ. გაბრიელიანის ლექსზე და ლექსი „ამუსიკა“ (ა. წერეთელი), გაიანე ხაჩატურიანის ტილო მას სახედველს ხდის, ფერთა გამით აცოცხლებს და ამეტყველებს.

ასე უკავშირდებიან ინტერმედიალურ სივრცეში ერთმანეთს ხელოვნების დარგები – პოეზია, მუსიკა და მხატვრობა (სიტყვა – ბგერა – ფერი), რომლებიც, თავის მხრივ, ერთმანეთს აკავშირებენ – მკითხველს, მსმენელსა და მაყურებელს. ყოველგვამას მხატვრული სახის ამალღებულობა, მისი ესთეტიკური ბუნება განსაზღვრავს.

ლიტერატურა:

გაუხუნარი... 2011, გაუხუნარი ფერები, თარგმანთა კრებული, საგამომცემლო სახლი მარსი, თბილისი.

გაჩეჩილაძე გ. 2014, მხატვრული თარგმანის თეორიის შესავალი, თბილისი.

ფანჯიკიძე დ. 1988, თარგმანის თეორია და პრაქტიკა, თბილისი.

Габриэлян Н. 1992, Зерно Граната, Москва.

პუშკინი ა. 1999, მე თქვენ მიყვარდით, თსუ გამომცემლობა. თბილისი.

ინტერნეტწყაროები:

<http://russia-armenia.info/node/24984>; წვდომის თარიღი 01.10.2020

<https://semioticsjournal.wordpress.com>; თ. ტალიაშვილი, სათაურის ფუნქცია, სტატუსი ინტერპრეტაცია, წვდომის თარიღი 08.11.2020

<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=3&t=39904>, წვდომის თარიღი 15.11.2020

<http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=7&t=726> წვდომის თარიღი 20.11.2020